

„Teljesen új hatalmi viszonyok”

Egy namíbiai kísérlet nyomában

Az utóbbi két évben a Namíbia keleti részén fekvő Otjivero falu minden hatvan év alatti, illetve nyugdíjra nem jogosult lakója feltételekhez nem kötött alapjövédelmet kap, mégpedig száz namíbiai dollárt, ami átszámítva körülbelül 10 euró. Egy két felnőttből és öt gyerekből álló család ily módon olyan pénzösszeghez jut, amely nagyjából megfelel az egyszerű tevékenységeikért járó átlagfizetésnek. Egyedülálló személyek számára a száz dollár csak rendkívül szűkösen elegendő a megélhetéshez. Egy nem állami szervezetekből álló szövetség 2008 elején indította el a Basic Income Grant Namibia (Szavatolt Alapjövédalom Namíbiának) nevű kísérletet. Ezt a szövetséget a Namíbiai Evangélikus Egyház, a szak szervezeti szövetség és a Labour Resource and Research Institute (Munkaerő-kutató Intézet; www.larri.com.na) alkotja. Előzőleg az állami adóhatóság ajánlotta, hogy a szegénység elleni harc eszközeként országosan vezessék be a feltételekhez nem kötött alapjövédelmet. A programot többek között németországi egyházak is támogatják, valamint a Brot für die Welt (Kenyeret a világnak) segélyszervezet és a Friedrich-Ebert-Stiftung (Friedrich Ebert Alapítvány). A programhoz szükséges pénz a Németországi Evangélikus Egyháztól, namíbiai civil társadalmi szervezetektől és az egész világon szét-szórt adományozóktól származik.

*Az alábbiakban a **Herbert Jauch** programigazgatóval készült interjút közöljük.*

Jauch úr, hogyan változtatta meg Otjivero lakóinak életét a feltételekhez nem kötött alapjövédalom?

Az alapjövédalom bevezetése előtt az otjiverói gyerekeknek szinte a fele alultáplált volt. Már az első év után gyakorlatilag megszűnt ez a probléma. Ráadásul nagyjából 90%-ra emelkedett azoknak a gyerekeknek az aránya, akik sikeresen befejezik az általános iskolát; ez korábban csak 40% volt. Az egészségügy területén abban mutatkozik meg a hatás, hogy az alapjövédalom bevezetése után egy évvel négyszer annyian vették igénybe az otjiverói orvosi ellátást, mint előzőleg. Tehát egyrészt javult a szociális helyzet, másrészt új gazdasági tevékenységek indultak el. Ráadásul a társadalmi egyenlőséget erősítő hatása is van az alapjövédalomnak.

Milyen gazdasági tevékenységeket váltott ki az alapjövédalom?

Ez volt a kísérlet legmeglepőbb eredménye. Otjivero környékét többnyire németül beszélő fehér farmerek nagyfarmjai határozzák meg. A falu ezek között, egy darab állami földön fekszik, teljesen elszigetelten. Kezdetben meg voltunk győződve arról, hogy itt semmiféle gazdasági fejlődésről nem lehet szó. Végül soron ez is oka volt annak, hogy Otjiverót választottuk ki a kísérletre: ha ott történik valami, akkor az egész Namíbiában működni fog. Kiderült, hogy az alapjövédalomnak kettős hatása van: növeli az üzletet nyitó emberek bevételét, s ugyanakkor megteremti a szükséges vásárlóerőt. Például egy asszony zsemle süt, és a faluban adja el. A megkeresett pénzen tüzhelyet vásárolt, s most már kenyeret és más dolgokat is süt. Másik példa: egy férfi elkezdett cementet vásárolni, és most téglát gyárt. Mindez csak azért volt lehetséges, mert az alapjövédalom piacot teremtett e termékek számára.

A mikrohitel szöszölői azt mondják, jobb, ha a pénzt kölcsönbe adjuk az embereknek, mint ha nekik ajándékozunk, mert csak így lehet biztosítani, hogy értelmesen használják fel. Az Önök kísérlete cáfolja-e ezt a fellejtést?

Teljes mértékben. Értelmetlen lenne az otjiverói embereknek mikrohitelt adni. Kinek adja el akkor az említett asszony a zsemlejét? Kinek adná el az illető férfi a téglát? A mikrohitel nem teremtenek keresletet. A termelést élénkítik ugyan, de az eladást nem. Ez nem jelenti azt, hogy Otjiveróban értelmetlennek lennének, de az alapbevételek helyett mikrohitelt adni értelmetlen lenne.

Voltak-e az alapjövédalomnak kellemetlen hatásai is?

Kissé meglepett minket egy negatív hatás: az Otjiveróba vándorlás. Ha Namíbia más területén elveszítette valaki a munkáját, akkor még mindig ott voltak az otjiverói rokonok...

De a bevándoroltak nem kapnak alapjövédelmet.

Viszont ekkor már nem nyolc, hanem tizenkét vagy tizenhárom családtag között oszlik meg a pénz. Ez a tapasztalat határozott utalás arra, hogy az egész országban be kellene vezetni az alapjövédelmet. Vagy éppenséggel az egész régióban, hogy megakadályozzuk az országhatáron túlról történő bevándorlást.

Mennyire nőtt meg Otjivero lakossága?

Körülbelül 1100 emberrel kezdtük, most pedig száz-kétszázal többen vannak.

Mekkora azoknak az aránya, akik értelmetlenül verik el alapjövédelmüket?

Egészen kicsi. Az emberek saját kezdeményezésükre létrehozta egy bizottságot, hogy kölcsönösen tanácsokat adjanak egymásnak, hogyan kell bánni a pénzzel. Például elhatározták, hogy a kifizetés napján a kocsmák zárva tartanak. Továbbá a gyermekeket megillető alapjövédelmet szinte kizárólag az asszonyok kapják meg, úgyhogy egy férfi legfeljebb saját jövedelmét ihatja el, miközben a másik hét családtag pénze az asszonynál marad. Az alapjövédalom határozottan nagyobb befolyást biztosít az asszonyoknak gazdasági ügyekben, s ez erősítette helyzetüket.

Ez az a társadalmi egyenlőséget erősítő hatás, amelyet az elején szóba hozott?

Igen, mindenekelőtt a nők váltak öntudatosabbakká. Ez év februárjában találkoztunk először azokkal a környékbeli fehér farmerekkel, akik feltétlenül látni akartak egyszer minket. Addig hallani sem akartak rólunk. Az otjiverói falubizottság is jelen volt ezen a találkozón, és az egyik asszony közvetlenül a farmerek szemére vetette a farmokon uralkodó rossz munkafeltételeket. Ez csak azért volt lehetséges, mivel az alapjövédalomnak köszönhetően már nem szorult rá az ottani munkára. Megváltoztak a falu lakói és a farmerek közti hatalmi viszonyok.

Ez az oka annak, hogy a farmerek olyan elutasítóan viszonyulnak ehhez a programhoz?

Érdekes, hogy e találkozó végén a farmerek egyáltalán nem vitatták el az Otjiveróban bekövetkezett haladást. Például az általuk felpanaszolt bűnözés – mint a vadászás

vagy a falopás – a rendőrségi statisztikák szerint 60%-kal csökkent. Elutasításuk igazi oka az, hogy mindig is szégyenfoltnak tekintették a falut, és tulajdonképpen azt akarták, hogy az tűnjön el. S amikor aztán meghallották, hogy a lakosok most még pénzt is kapnak, úgy vélték, végképp nem szabadulhatnak meg tőlük. Nem hiszem, hogy létezne fenntartás az alapjövedelemmel mint olyannal szemben, sőt annak országos bevezetésével szemben sem.

Mit gondol a namíbiai kormány?

Néhány miniszter még saját pénzéből is támogatta a programot, de a mostani elnök sajnos kissé habozó. A miniszterelnök azon a nézeten van, hogy nem lehet jó vége annak, hogy pénzt ajándékozunk az embereknek. A pénzügyminisztériumot erősen befolyásolja a Nemzetközi Valutaalap, amely szigorúan az alapjövedelem ellen foglalt állást. Létezik tehát még néhány ellenállás, amelyeket csak alulról jövő nyomással lehet legyőzni. A kormánnyal szembeni elvárás, hogy vezesse be az alapjövédelmet, követeléssé kell alakítani.

Más országok, például Brazília vagy Mexikó, jó tapasztalatokra tettek szert olyan szociális segélyekkel, amelyeket feltételekhez kötöttek, mondjuk ahhoz, hogy a szülők iskolába járassák gyerekeiket. Mi az előnye a feltétel nélküli alapjövedelemnek?

Mindazon programok, amelyek feltételekhez kötöttek, magukban hordják annak veszélyét, hogy nem érnek el minden rászoruló. Braziliában például állítólag 15 millió család kap pénzt, ténylegesen azonban csak 12,5 millió. A namíbiai modell mindenkit utolér, és ráadásul sokkal kedvezőbb költségű: nincs szükségünk bürokráciára, amely ellenőrzi, hogy egy lehetséges kedvezményezett minden

feltételt teljesített-e. Így messzemenően kizárjuk a korrupciót is. Továbbá az alapjövedelemhez nem tapad olyan megbélyegzés, mint a szociális segélyhez: az alapjövedelem még a miniszterelnök is megkapja, ha hatvanévesnél fiatalabb.

Németországban nemrég München és Freising katolikus érseke, Reinhard Marx foglalt állást a feltétel nélküli alapjövedelemmel szemben, többek között azért, mert szerinte nem javítaná a kedvezményezettek munkapiaci esélyeit. Ön mit felel erre?

Legalábbis egy olyan országban, mint Namíbia, ahol a hivatalos munkanélküliség 50% fölött van, abszurd az az elképzelés, hogy mindenki életben tud maradni a megkeresett bérből. A gazdaság egyszerűen túl kevés munkahelyet teremt. És persze a munkanélküliség az ipari országokban sem csupán konjunkturális jelenség, hanem egyre inkább strukturális okai vannak. Ebben a helyzetben az alapjövedelem az első lépés lehet a gazdaság átalakítása felé.

Az állami alapjövedelem biztosítása nem csábítja-e a

vállalkozókat arra, hogy alacsonyabb béreket fizessenek?

Az effajta visszaélés természetesen elképzelhető. De fordítva is megtörténhet, hogy az emberek azt mondják, többé nem dolgozunk ilyen rossz bérekért. Otjiveróban megtapasztaltuk ezt egy asszony esetében, aki háztartási alkalmazottként olyan kevés pénzt kapott az egyik farmon, hogy valamikor ott hagyta, s ma jobb feltéte-

lekkel dolgozik.

Az Önök programjának kísérleti szakasza véget ért. Hogyan tovább Otjiveróban?

Az volt a célunk, hogy a 2009-es választásokig rávegyük a kormányt, országosan vezesse be az alapjövédelmet. Ez nem sikerült. Másfelől elképzelhetetlen volt számunkra, hogy megint elzárjuk a csapot az otjiverói emberek számára, akik az elmúlt két évben oly sok mindent értek el. Tehát a faluval együtt elhatároztuk, hogy az elkövetkező két évben áthidaló pénzként az eddig száz helyett nyolcvan namíbiai dollárt fizetünk havonta. Ez idő alatt meg kell győznünk a kormányt.

Tillmann Elliesen

Forrás: Publik-Forum, 2010/8